

Секція 7. Теорія і методика виховання
Лемко Г.І., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРОБЛЕМА САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОГЛЯДАХ М. СТЕЛЬМАХОВИЧА

У пошуках системи цінностей вагому роль відіграє самовиховання особистості. Процес самовиховання являється об'єктом дослідження педагогів, соціологів, філософів, психологів і представників інших наук. Самовиховання можна визнати однією з найдавніших і найактуальніших проблем педагогіки. Даній меті давним-давно послуговували і служать надалі настанови, закладені в прислів'ях, приказках, казках, епосах і висловлюваннях відомих людей. Ці судження є вираженням людського досвіду та мудрості, становлять цінність щодо самовиховання моральних, фізичних й інтелектуальних якостей особистості.

Необхідність формування в молоді потреби самовиховання у XXI столітті стрімко зростає і стає одним із найактуальніших питань. Пояснюється це тим, що у безмежному віртуальному часі загубилася людина як особистість, як індивід. Наприклад, не можна заперечити важливості того обширу інформації, що міститься в мережі Інтернет, якою користуються молоді люди. Але відомо, що та інформація не завжди є корисною. Інтернет перенасичений негативною і неправдивою інформацією.

Саме це часто нівелює в людині будь-яке прагнення до ідеалу, тому не дивно, що за таких умов «потерпає» самовиховання. Торкаючись питання самовиховання, не можна не сказати про неефективність, недієздатність в умовах сьогодення окремих методів самовиховання. Тому на порядок дня поставлено питання про пошук нових методів, засобів самовиховання з

урахуванням вимог сучасності. Проблема самовиховання особистості завжди була в полі зору вчених. Історія самовиховання стверджує, що жодна велика людина не стала б великою без самовиховання. Тому стає зрозумілою увага до даної проблеми у кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Так, професор М. Стельмахович, зосереджуючи у своїх працях основну увагу на проблемах національного виховання, ролі сім'ї у вихованні, зазначав, що «перспективою для нас була, є й залишиться ... традиційна українська родина з українським родинним національним вихованням дітей та молоді новітнього вираження, адекватного сучасним і майбутнім потребам нашого суспільства» [2, с.3]. Це означає, що родинне виховання зумовлює основи формування в дитини потреби самовиховання. Оскільки дитині важко ще сформувані власні ідеали, вона щиро довіряється тим, які панують у її родині. Батьки першими формують моральну орієнтацію дитини, тому так важливо, щоб вони обрали дійсно високі ціннісні орієнтири – підґрунтя майбутнього покоління, що й намагався нам довести педагог.

Традиційно в українській народній педагогіці розглядалися усі напрямки виховання дітей і молоді, включаючи моральне, трудове, інтелектуальне, естетичне, фізичне та інші. Українці повсякчас дбали про здоров'я дітей, про їхнє морально-етичне виховання та про їхнє духовне збагачення. Дуже високі вимоги щодо морально-духовного розвитку особистості передбачали виховання таких якостей, як чесність, порядність, совісність, справедливість, правдивість, гідність, працелюбність, честь, любов до праці, землі, вірність, тактовність, гостинність, дотримання слова, шанобливе ставлення до старших та свого роду.

Народна педагогіка вбачає основну мету виховання у тому, щоб кожен був справжньою людиною. Народне прислів'я говорить: «Дивись – не забудь: людиною будь!». Жодні знання не варті нічого без людяності. Багатовікова практика українського народного виховання демонструє, що «найраціональнішим є такий стиль взаємин з дітьми, який не придушує, а збуджує їхні сили, розвиває та ініціативу, спонукає до позитивних дій і вчинків,

підтримує почуття власної гідності й утврджує особисту відповідальність за свою поведінку» [1, с. 34].

Позитивний результат виховання ми спостерігаємо тоді, коли воно опирається на самовиховання та поєднується з ним. Українська народна педагогіка так трактує поняття «самовиховання» – свідомо діяльність вихованця, що спрямована на виховання самого себе, утвердження позитивних якостей у собі та усунення негативних. Самовиховання є характерним для особистості є тоді, коли наявне вміння критично аналізувати власні дії, наміри, уподобання та ставити перед собою шляхетні наміри. Воно сприяє самовдосконаленню, самоперевірці, самонавчанню особистості. Основною метою самовиховання є пізнання себе та формування свого «Я».

М. Стельмахович вважав, що «процес самовиховання є результатом тільки правильного родинного виховання, бо воно залежить від сімейного мікроклімату, змісту життя дитини, і інтересів і стосунків» [3, с. 63]. За твердженням вченого, дитину слід заохочувати до самовиховання змалку, формуючи самостійність, ініціативність, виконання громадських обов'язків через розвиток самосвідомості, формування позитивних ідеалів, гартування волі та сили характеру.

Форми самовдосконалення залежать від вікових та індивідуальних особливостей особистості. Вони багатоманітні й виражаються у формі наслідування, пристосування, орієнтації на друзів, дорослих, старших товаришів, ровесників, народних героїв тощо.

Дитина у підлітковому віці може сприймати такі методи і форми самовиховання як самопереконавання, самокритика, самозобов'язання, самонавіювання, емоційно уявне перенесення у стан іншої людини. Бажання отримати позитивну оцінку за свої вчинки, вимоги суспільства, утвердження власного авторитету серед друзів, у товаристві – виокремлюються народною педагогікою першочергово як основні мотиви самовиховання.

Серед стимулів самовиховання слід назвати також спілкування зі старшими людьми, почуття чесності, людської гідності, совісність дитини,

вірність слову тощо. Народна педагогіка виокремлює і такий аспект самовиховання як спілкування з батьками, під час якого діти опановують важливі моральні аспекти: повага до старших, чуйність у відношенні до них, виконання волі старших, їхніх побажань і врахування порад.

Важливе місце в організації самовиховання українська народна педагогіка відводить народним символам, обрядам, святам як засобам вияву переконань, настрою, світогляду індивіда. Їхнє значення виражається в тому, що вони надають можливість проявити свої почуття і думки, пробуджують емоційні переживання і відчуття, заохочують оптимістичний настрій. Кожний народний обряд чи свято як чинники самовиховання мають масовий характер.

Не оминув увагою дослідник народної педагогіки і вплив християнської етики на виховання особистості. М. Стельмахович зазначав, що оскільки християнство є «високоестетичним і моральним носієм найблагороднішого» [3, с. 64], то воно позитивно впливає на почуття, емоції, формування справжніх ідеалів. «А якщо ідеали справжні, то самовиховання буде спрямоване у правильне русло» – підкреслював педагог.

Отже, самовиховання сприяє вдосконаленню особистості та допомагає змінити якість життя.

Література:

1. Березовська Л. Самовиховання та саморегуляція особистості. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 168 с.
2. Стельмахович М. Новітні перспективи родинного виховання. *Рідна школа*. 1998. № 7-8. С.3-5.
3. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. К. ІЗМН, 1997. 232 с.